

УДК 34.028

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕВОЛЮЦІЙНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ БІБЛІЇ ЯК ДЖРЕЛА СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
GENERAL DESCRIPTION OF THE INSTITUTE EVOLUTIONARY STAGE OF THE
CONSTITUTIONAL COMPLAINT AS A WAY OF PROTECTING THE FUNDAMENTAL RIGHTS
AND FREEDOMS IN CONTEXT OF THE BIBLE AS A MODERN CONSTITUTIONAL LAW**

Гецко М.М.,

*здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті здійснюється загальна характеристика еволюційного етапу розвитку інституту конституційної скарги впливаючої з Біблії як основи розвитку сучасного конституційного права. Крім того аналізується біблійне розуміння теократії, взаємини духовної та світської влади; сенс, функції і характер трьох гілок мирської влади у світлі їх відповідності християнської мети богоуподібнення людині.

Ключові слова: скарга, Біблія, захист основних прав і свобод, контроль, верховенство права.

В статье осуществляется общая характеристика эволюционного этапа развития института конституционной жалобы следуя Библии как основы современного конституционного права. Кроме того анализируется библейское понимание теократии, взаимоотношения духовной и светской власти; смысл, функции и характер трех ветвей мирской власти в свете их соответствия христианской цели богоуподобления человека.

Ключевые слова: жалоба, Библия, защита основных прав и свобод, контроль, верховенство права.

In the article the general characteristics of the evolutionary stage of development of the institution of a constitutional complaint by following the Bible as the basis of modern constitutional law. Moreover analyzes the biblical understanding of theocracy, the relationship of the spiritual and temporal power, the meaning, function and character of the three branches of worldly power in the light of their compliance goals «Like God» Christian man.

Key words: the complaint, the Bible, the protection of fundamental rights and freedoms, control, rule of law.

Постановка проблеми. Проблемні питання щодо захисту основних прав і свобод людини від посягань з боку владних органів постали з самого початку існування людства. Шляхи вирішення цієї проблеми можна знайти навіть в Біблії, в якій встановлені перші імперативні Божественні закони, що стали основою (конституцією) для

розвитку людства, інституту судової та виконавчої влади які водночас повинні були служити для збереження роду людського.

Головною метою цієї статті спробувати показати першоджерело з якого витікають основні права людини та забезпечення їх захисту від порушень. Можливо, подібна

ретроспектива може здатися зайвою в нинішньої ситуації, коли все це вже в минулому. Однак з огляду на тисячолітній досвід людства, що зафіксований у Біблії здається, що багато чого на сьогоднішній час в правовій науці ще не використано з цього першоджерела яким являється Біблія. До цього часу в правовій науці зберігаються не викоринені погляди з недалекого атеїстичного безбожного минулого, які і по цей час знаходять своє відображення у сучасних наукових роботах з права. Інерція правового атеїзму пострадянського правознавства призводить часом авторів до висновків, які явно переплітаються з нормами «соціалістичного права», заснованого не на природних правах і не так на права взагалі, а на міркуваннях державної доцільності: «Презумпція існування «не правових» законів послаблює регулятивну роль закону і, отже, перешкоджає державі та її інститутам у виконанні правоохоронної функції» [1].

Хоча Західний світ щасливо уникнув згаданих вище правових катаклізмів, які в свою чергу втягнули Східну Європу в XX столітті у владу безправ'я, проте це далеко не гарантувало захисту від впливу можливого західного прецеденту «безбожного» осмислення права. Так, аналізуючи діяльність західних правознавців, також відображається той факт, що «в XX столітті християнські основи західного права були майже цілком відкинуті» [2]. Таким чином, враховуючи заяви українських політиків щодо безумовного перейняття правових стандартів західного світу, який також відступив від божественної основи права, може стати реальною передумовою для майбутніх негативних прецедентів у сфері прийняття нових та правозастосування вже прийнятих законів.

Для того, щоб створена Богом істота була саме людиною, вона ні секунди не може перебувати в інших правових вимірах, ніж ті, які визначив йому Бог. Тому це правове поле було встановлене Господом ще до створення людини. Якщо це так, то об'єктивний зміст та обсяг цих прав не може ні змінюватися з волі людини, яка не брала участь у їх встановленні, ні бути в залежності від людських уявлень про них. Отже, права людини, ґрунтуються на природному праві, встановленому Богом як правове константу, забезпечуючи при цьому автентичність людини, її життєздатність як виду, як духовне створіння в біблійному сенсі, тобто присутності в ньому дихання, Божого та Духа Божого, оскільки «до того, як Бог вдихнув в Адама душу, він був подібний тварині» [3].

У тому, що правове поле для людини було зумовлено «ззовні» і до його появи, ми можемо углядати прототип одного з найважливіших сучасних принципів суспільно-державного устрою: жодна владна структура в сучасному світі не уповноважена сама визначати або змінювати правове поле для свого функціонування. Точно так само людина, яка в саму мить свого створіння отримало Боже наставлення «пануйте», не може сам змінити правові рамки свого панування, які разом з цим напуттям також були дані [4].

Таким чином, джерелом природних законів, як і добрих звичаїв, а також правових традицій є Священне переказ, навіяне Святим Духом. Тобто на відміну від писаних законів, з яких слідує права і обов'язки, природне право, звичаєве, традиційне, прецедентне, канонічне, общинне і т. д. виникає в глибині людської правосвідомості, корениться в душі людини в якості основи всіх його діянь. [5]

Так з змісту Біблії вбачається, що Мойсей створив спеціальний «орган», що складається з «людей здібних, богобоязливих, мужів справедливих, що ненавидять зиск» (Вих. 18:21), і передав судові функції цьому «органу». Але насправді Мойсей зовсім не склав з себе судові повноваження: «І судили вони народ кожного часу; про (всі) важливі справи доносили Мойсеєві, а всі малі справи судили самі» (Вих. 18:26). Отже, фактично були створені дві інстанції правосуддя, при цьому Мойсей як суддя отримав статус, який полягав у том, що він фактично був верховним

суддею. Тобто здійснював нагляд за судами загальної юрисдикції з питань застосування ними права, а також за законодавцем (старшинами племен) з питань встановлення правил поведінки (законів) для людей, з метою захисту при цьому самої цінності права.

Як вбачається зі змісту Біблії Мойсей мав функції подібними за своєю суттю до функцій сучасних конституційних судів. Оскільки, Мойсей отримавши від Бога десять заповідей, отримав також владу забезпечувати їх дотримання шляхом здійснення контролю над владними структурами з приводу правильності застосування даних заповідей під час створення цими структурами законів. Такий висновок випливає з першої судової справи яка була розглянута Мойсеєм, що стосувалася золотого теля. Позаяк саме у цій справі засуджуються дії вчинені владою, оскільки в цій справі духовна проблема постала в поєднанні з суспільно-політичною. Поклонившись литому божеству, суспільство, з одного боку, стало віровідступником, з іншого – порушило «конституційний лад», встановлену в Десяти Заповідях теократію («Я Господь Бог твій [...]. Та не буде в тебе інших богів [...]. Не роби собі кумира і всякої подобі з [...]. Не вклоняйся їм і не служи їм «- Вих. 20:2-5). Р. Папаян акцентує увагу на даній обставині, що саме в цю мить розбилися кам'яні скрижалі з написаними на них заповідями (Вих. 32:19) досить символічно: культ золотого тільця сам по собі «знищив», найважливішу норму цієї «конституції» – «розбив» її. Після чого на судню «важливих справ» Мойсея і було покладено обов'язок відновити порушений «конституційний лад»: «Витиши собі дві кам'яні таблиці, як перші, і Я напишу на цих таблицях слова, що були на перших» (Вих. 34:1). Таким чином, глибинним сенсом цього суду Мойсея було відновлення «конституційного ладу».

Як видно, норми заповідей зовсім не абстрактні, в них не сказано «заборонено вбивати», «не можна красти», «не можна створювати кумирів», вони конкретно адресовані носію влади, сказані Мойсеєм лицем до лица: «не убий», «не кради», «не сотвори кумира», у тому числі з себе.

Аналізуючи текст Біблії можна прийти до висновку, що «Господніми справами» є не тільки канони храмової служби та обрядові встановлення, але і всі ті справи, які пов'язані із забезпеченням дієвості цієї «конституції», що містить основні принципи права, отже, всі «царські справи». При цьому слід зауважити, що Бог неодноразово підкреслює пріоритет заповідей над обрядовими питаннями, наставляє, що обрізання або піст і інші обряди позбавлені цінності без дотримання заповідей. Більш того, Господь наголошує, що життя у відповідності із заповідями і є піст: «Ось піст, який Я вибрав: зніми кайдани неправди, розв'яжи пута ярма, пригноблених відпусти на свободу та зламай всяке ярмо; розділи з голодним хліб твій, і подорожніх бідних введи в дім; коли побачиш нагого, одінь його» (Ісайя 58:6-7).

З даного приводу слід підкреслити, що апостол Яків прямо зазначає, що царський закон є не що інше, як Закон Божий – заповідь про любов: «Якщо ви виконуете закон царський по Писанню: Люби ближнього твого, як себе самого, – добре робите» (Як. 2:8).

Таким чином, з наведеного випливає, що головною функцією біблійного аналога Конституційного Суду є забезпечення ефективного функціонування Закону Божого з боку владних структур.

З даного приводу слід навести один біблійний епізод з якого вбачається здійснення судового контролю над діяльністю владного органу. Так з рішення про «імпічмент» царя Саула, яке було прийнято суддею Самуїлом, випливає, що такий суворий вердикт ґрунтувався на тому, що цар порушив «конституційні» норми: всупереч заповіді «не сотвори кумира», він спорудив пам'ятник собі ж (1Цар. 15:12); всупереч заповідям «не кради» і «не бажай дому ближнього свого, ні вола його, ані осла його, ані вся-

кого худоби його, він узяв собі на здобич «кращих з овець і волів і вгодованих ягнят» (1Цар. 15:9); всупереч заповіді «не вбивай», убив священників (1Цар. 22:17-19).

Тобто, даний вердикт Самуїла був прийнятий на підставі порушення Божественного права: «За те, що ти відкинув слово Господа» (1Цар. 15:23).

З наведеного прикладу слідує, що слово судді, який контролює дотримання права в діях влади, має бути настільки ж авторитетне і обов'язкове до виконання, як слово Господа. Усвідомлюючи це сам повалений цар так і формулює свою провину: «Згрішив я, бо переступив накази Господні та слова його» (1Цар. 15:24).

Отже, як видно авторитет суддів в Біблії є надто високим, оскільки вони є охоронцями, захисниками та рятувальниками «конституційності» ще з часів Мойсея (Вих. 4:16, 7:1, Суд. 2:16, 3:15, 6:14, 10:1, 13:5)

Таким чином, у зв'язку з порушення царем Божого закону (конституції), відбулася «конституційна» зміна влади.

Також слід зазначити, що ті судді, які при Мойсеєві «судили малі справи», повинні були звертатися до Мойсея при виникненні «важливих справ». Це положення Біблії, як і багато інших, трактується загальною. Одне з таких трактувань міститься в настанові цим суддям: «Якщо по якійсь справі буде складно для тебе розсудити між кров'ю і кров'ю, між судом і судом, між побоями і побоями, і будуть незгодні думки в воротах твоїх, то встанеш, і підеш до місця, яке вибере Господь Бог твій, (щоб прикликане було там ім'я Його), і прийди до священників-Левитів і до судді, який буде в ті дні, і запитай їх, і вони скажуть тобі, як розсудити» (Втор. 17:8-9). Тобто, у разі виникнення складних випадків з приводу незрозумілості, заплутаності закону або при можливості двоякого тлумачення («незгодні думки»), судді повинні звертатися до вищої інстанції, яка уповноважена допомогти і прокоментувати закон. Отже, до компетенції вищого органу правосуддя входило і тлумачення законів. При цьому подібна ситуація могла виникнути в тому випадку, якщо закон, встановлений «законниками і книжниками», ухилився від права – від заповідей, даних Господом, і ставив під питання законність самого закону, його правовий характер.

Таким чином, «допомога» верховної судової інстанції іншим суддям передбачала: 1) контролювати законність рішень судів загального профілю; 2) коментувати або тлумачити застосовуються законів та; 3) визначати правовий або не правовий характер закону, і в разі негативної відповіді на це питання – забезпечити безпосередню дію права.

Звідси, випливає, що до компетенції вищої судової інстанції входив і превентивний контроль за діяльністю законодавця, за відповідністю прийнятих ним законодавчих актів божественному праву. У рамках цієї діяльності і слід сприймати вказівку Мойсея – зберігати закони так, щоб вони перебували по праву сторону Господа: «Візьміть цю книгу закону, покладіть її з боку ковчега заповіді Господа Бога вашого» (Втор. 31: 26). Як зауважує автор, це метонімічний вислів, що означає необхідність збереження закону в лоні права. Але ця думка, у Біблії виражена не тільки метонімічно, але й прямо – у досить грізній формі: «Горе тим, які постановляють несправедливі закони і пишуть жорстокі рішення, для того щоб відняти права від убогого народу» (Ісайя 10. 1-2).

Таким чином ми бачимо, що контроль над органами державної влади і спрямованість цього контролю на захист природних і невідчужуваних прав людини, є найголовніша функція особливої, саме для цього призначеної, судової інстанції. Встановлення такого контролю не є прерогативою нашого часу, оскільки бере свій початок ще з біблейських часів створення людства. При цьому найважливішим є те, що це представлення в Біблії не тільки як діяльності, санкціонована Богом, але і як перенесення божественних діянь на землю. Цей глобальний сенс проявляється у ряді нюансів. Перший нюанс полягає в тому,

що, як і сьогодні, біблейний орган конституційного нагляду був централізованим. Щодо судів загального профілю Мойсей ясно вказав на їх територіальну юрисдикцію: «У всіх містах своїх, які Господь Бог твій дає тобі, постав собі суддів і наглядачів по племенах твоїх, щоб вони судили народ справедливим судом» (Втор. 16:18). Між тим, в підказці суддям звертатися за отриманням роз'яснень та коментарів щодо застосовування закону, Мойсей вказує місце: «Піди на місце, яке вибере Господь Бог твій, щоб прикликане було там ім'я Його». Звичайно, ці координати, як відзначає автор, здаються туманними, що природно в умовах кочового життя, однак тим не менш тут немає ніякої «туманності»: місце, обране Господом, де «прикликане» ім'я Його, цілком однозначно – це ковчег заповіді Господнього, праворуч якого зберігається книга закону, згідно велінню Мойсея. Зі встановленням державності, як зауважує автор, цим місцем повинна була стати столиця – Єрусалим. Тому в нових умовах, на відміну від суддів загальної юрисдикції, яких цар Йосафат «поставив [...] по всіх укріплених містах Юдеї, в кожному місті», розглянутий «верховний» суд був заснований лише у столиці. При цьому «В Єрусалимі приставив Йосафат» суддів, наділених повноваженнями творити «суд Господній», і немає ніякого натяку про те, що аналогічна інстанція була ще де-небудь. Але Єрусалим і є місце, «яке обрав Господь»: «Було в Салімі житло Його, і перебування Його – на Сіоні» (Пс. 76:2); «Звернуся Я до Сіону, і буду жити в Єрусалимі» (Зах. 8 : 2). Акцентуючи увагу на даному пророцтві, яке показує, що боговітлення відбулося саме там, де належало бути захисникові права – органу конституційного нагляду. Попри те, що в цьому місці в той час панувало не право, а закон, який ігнорував право. Разом з тим Господь, несучи в світ любов, відновив скасоване законом право у своєму первісному статусі: «Кінець закону – Христос» знайшло той зміст, що Христос – торжество свободи і права.

Водночас відкривається суть такого важливого християнського вчення про милість, у контексті вищезгаданої унікальної особливості християнства – пріоритеті любові («Віра, надія, любов, але любов з них більша»), з діяльністю суддів «не судить, та не судимі будете» (Матв. 7:1). На думку автора, це – пряма вказівка на примат милості в суді, тобто на характер Божого суду: так як «Бог є Любов» (1 Івана 4:8), а тому в Господньому суді «Милість звеличується над судом» (Як. 2:13).

Таким чином над земним судом, створеним для вирішення суперечок і кровопролиття, знаходився також земний орган, призначений «до Господнього суду», – це і «інстанція милості». Тобто це слід розуміти у трьох значеннях. 1) Діяльність цієї судової інстанції швидше за все відноситься до указів, вердиктів, законів та інших актів, що видаються певною владною особою або органом. Тому цьому суду підсудні не особи, а їх конкретні дії, виражені в розпорядженнях, як письмових, так і усних: Мойсей, ставши інстанцією розгляду «важливих справ», перестав бути суддею над людьми, «судити народ». Отже, викреслюється обрис з Біблії як прототип конституційного контролю, при виконанні судової функції, при цьому реалізується вимога не засудження людини, а захисту його Богом даним прав і свобод. Поряд з цим беручи до уваги вищеприписану діяльність по здійсненню контролю за правозастосуванням в загальних судах, ця ж інстанція усуває небезпеку обмеження права підсудної людини. 3) Завдяки діяльності цього органу, спрямованого на захист права та свобод, у країні створюється ситуація, при якій необхідність засудження конкретних осіб зводиться до мінімуму.

Підсумовуючи своє бачення щодо біблейських джерел сучасного конституційного контролю як захисту прав і свобод людини, з впевненістю можна сказати, що десять Божих заповідей являються певною мірою «біблейною конституцією», оскільки вони є основою всіх інших законодавчих положень. Біблія фактично є першоджерелом, в

якому закріплені основні (конституційні) права та свободи людини, показаний механізм захисту таких прав. Бог – основа і джерело права із огляду на це, чи не слід замислитись та переосмислити наукові бачення щодо встановлення та значення конституційного контролю як захисту прав і свобод людини, що склалися в атеїстичній пост-соціалістичній Європі та антитеологічному Заході. Саме божественні властивості людини стали основою природного права, природне право – базою законодавства, закон – фундаментом держави. Саме ці «три кита», повинні були підтримувати в людині константні божественні властивості. Разом з тим, відсутність християнського осмислення основних прав і свобод людини неминуче призводить до занепаду державних інститутів та держави в цілому.

До того ж суть, значення та поняття слова право (праведність, справедливість) – непорушна основа закону, і таке розуміння сходиться до християнського протиставлення правого і лівого. У римському праві

дохристиянського періоду поняття «закон», «інституція», право ототожнюються, і лише після прийняття християнства, вже в Дигестах Юстиніана (VI ст.), виявляється чіткий поділ закону і права, причому право визначається як «наука про доброго і справедливого» [7]. Водночас заперечення права як основи закону, таким чином, рівнозначно запереченню орієнтації закону на добро і справедливість. Отже, для визнання верховенства права над законом досить просто погодитися з очевидним: що право – явище, зафіксоване на небі, а закон – на папері, і без погодження з тим, що на небі, він у кращому випадку так і буде залишатися на папері, в гіршому – може знайти руйнівну силу (додамо, що «кращий випадок» не менш руйнівний) [8].

Основне завдання права полягає в тому, щоб жити в душах людей, «наповнюючи» своїм змістом їх переживання і складаючи, таким чином, в їхній свідомості внутрішні спонування, впливаючи на їх життя і на їх зовнішній образ дій. Завдання права в тому, щоб створювати у душі людини мотиви для кращого поведінки. Розрив між правом та його основною вищою метою, обмежує його сутність поверхневою видимістю «благополучного» порядку. Відірване від своєї кінцевої завдання і від коренів істинного правосвідомості, право, природно, перетворюється в безпринципний, самодостатній засіб, який обмежує своє духовне призначення, відволікаючись від проблеми змісту і якості правового життя, і тим самим вироджується в порожню формальну видимість. В такому випадку йому вже досить, якщо люди коряться йому по лінії, дотримуються його з користі, не порушують його з страху. Йому вже досить, якщо за зовнішністю все «благополучно», навіть якщо за цією зовнішністю ховається глибоке внутрішнє розкладання, яке за цим благополуччям – неминучість майбутніх бід і падінь [9].

Разом з тим, беручи до уваги текст преамбули до Конституції України від 28 червня 1996 року, можна прийти до висновку, що депутати Верховної Ради України, які є представниками народу, зазначивши в цій преамбулі, що Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та майбутніми поколіннями приймає цю Конституцію – Основний Закон України, визнали існування Бога, а тим самим і людину божественним творінням. Разом з тим, Конституцією України стверджується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Водночас права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Крім того в Основному законі задекларовано, що норми Конституції України є нормами прямої дії, при цьому звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. [10]

Втім зі змісту Закон України «Про Конституційний Суд» прийнятого 16 жовтня 1996 року Верховною Радою України, вбачається протилежне. Законодавець закріплюючи в Основному Законі України принцип верховенства права тобто фактичного визнання переваги природного, божественного права над писаним законом придуманим людиною, водночас приймаючи вищевказаний закон порушує тим самим саму основу права. Оскільки як уже зазначалось верховенство права реалізується у верховенстві закону, Верховна Рада України приймаючи вказаний законом яким позбавлено людину права на судовий захист своїх конституційних прав і свобод від протиправних посягань з боку владних державних органів, тим самим спотворила верховенство права, його божественну основу.

З наведеного випливає, що визнання та дотримання природного права заважає та обставина, що люди не вбачають його духовної цінності та життєвої необхідності.

Таким чином, для відновлення божественної основи права, її суті та змісту, законодавчий орган повинен відновити розірваний між ним та Богом зв'язок. Повернутись до тих константних божественних орієнтирів які надані Богом людині для її блага, а для цього шонайменше необхідно запровадити в національній правовій системі дієвий інститут конституційної скарги, за допомогою якого людина мала б можливість захистити свої природні права від порушень з боку владних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берченко А. Я. Указ. соч. // Журнал российского права. 1999. № 3/4. – С. 80.
2. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман. – М., 1998. – С. 194.
3. Саровский С. О цели христианской жизни / С. Саровский. – М., 1914. – С. 11.
4. Папаян Р.А. Христианские корни современного права / Р.А. Папаян – М., 2002. – С. 167.
5. Иванов В. Закон и право / В. Иванов // Право и жизнь. – 2000. – № 25. – С. 66–67.
6. Библия. Свято-Успенская Почаевская Лавра. – 2006.
7. Памятники римского права. – М., 1997. – С. 157.
8. Папаян Р.А. Христианские корни современного права / Р.А. Папаян – М., 2002. – С. 160.
9. Ильин И.А. Собрание сочинений: В 10 т. Т. 4. / И. А. Ильин. – М., 1994. – С. 180-181.
10. Конституція України від 28 червня 1996 року. – Харків: видавництво «Фоліо» – 2005. – С. 3-4.